

СТЕФАН ДИЧЕВ

ГОДЕЖ

chitanka.info

1

— Ето тук!... И тук! Целият десен бряг на Янтра! — рапортуваше възбуденият Шакир и сочеше с пръст картата на Дунавския вилает.

Беше сутрин. Ден като всички дни. Но във валийския конак в Русе владееше напрежение. Току-що се беше получила телеграма от Ибрахим бей. Пак му се изплъзнал Баш комитата.

— Разширете наблюдението и отвъд реката, Шакир — каза Мидхат и като взе писалка, начерта на картата докъде да бъде разширено наблюдението. — Ето и тия тук села...

— Само че някои от тях са черкезки, ваше превъзходителство.

— Е, та какво?

— Той не би се решил... Не, в ничия къща не може да се спре. Пък и българските села не ще посмеят да го подслонят!

Мидхат тежко се облегна в стола си.

— Какво знаем ние за тоя бунтовник, Шакир? Можем ли да предвидим ходовете му? Или това ви е оправданието?! — прибави той иронично.

— Ваше превъзходителство!...

— Дал съм ви срок да го заловите, сани ефенди! На теб и на бинбашията! Втора седмица мина — и какво?

— В началото мислехме, че той отива в Търново.

Пашата нервно забарабани по масата.

— Мислехме! — И гласът му беше недоволен. — Трябва да разберете веднаж завинаги, че той не е тръгнал да пътешествува!

— Беят настоя...

— Какво, питам, какво ще търси в Търново? Кого?... — надвеси се пак над картата валията. — Виж го как се движи... в кои райони... Селата, селата бунтува той, сани ефенди. Простотията и назадничавостта на ония той използва!

Шакир силно се изпъна. Тънък лъч слънце се спря на лицето му. В светлия кръг мускул четата забележимо потръпваха.

— Ако ваше превъзходителство позволи...

Но гласът на валията отново го пресече:

— Вече имаме достатъчно известия от съгледвачите...

— Току-що докладвах...

— Аллах! Ти наистина само докладваш! — възкликна с неприкрита доза самолюбие Мидхат и стана прав. Но две-три крачки бяха достатъчни. Овладея се. Гласът му беше съвсем друг, когато продължи: — Достатъчно, сани ефенди! Ясно ми е всичко!... Телеграфирай веднага на бея... Да, всеки пришълец в района, който аз очертах, да бъде най-най-най-внимателно наблюдаван! Наблюдаван и разуचाван, казвам. — Изведнъж гласът му се изпълни с предупредителна строгост. — Да не почне пак с неговите арестувания наред!... Политично, сани ефенди, така ще му телеграфираш. Тактично трябва да се действа! Говорил съм ти...

— Ваше превъзходителство знае, че аз изцяло... — побърза да изрази своята преданост адютантът. Но възпламенен от собствения си глас, Мидхат и сега не го остави да се доизрече.

— Други мерки иска нашето време, Шакир — рече. — А не, вместо да изпише вежди, да извади очи, както се казва... Да! Ето тук някъде е тоя демон същи — длъжност ви е да го заловите колкото се може по-скоро!...

И ръката му с голям елмазен пръстен на показалеца още веднъж отбеляза с блясъци въздушна окръжност над картата, която в очите на младия адютант по някакъв неведом начин доби релефни и странни очертания...

2

И ето я оживялата местност... Истинската. Ето я реката. Край нея хълмове. Път лъкатуши през нивите, изкачва се, слиза. А по него някакъв конник. Левски. На предела той спря, извади малък далекоглед, разтегна го, заразглежда през него... Обичани простори! Напред сиви широти. През сребърни була над реката се прецежда бледа светлина. Водната площ светлее.

А още и две села видя. В по-близкото минаре. В селото зад него черкова. Един-единствен път води през тях, същият, на който се беше спрял.

Но друго задържа погледа му. В самото подножие на предела имаше дъбова кория и той я гледаше като на длан. Различаваше дървари. Кастрят отсечените трупи, товарят ги на колите си. Досами тях бе запрял конният отряд на Ибрахим. Жестовете на бея резки. Бичът му се заканва. А Левски гледаше всичко това и се усмихваше иронично. Ала и с тъга се усмихваше. Позната картина наистина — земя родна, злочеста, като в песента!...

С привично движение той прибра далекогледа и извади от силяха кутийка с принадлежности за дегизиране. А от нея рунтави селски мустаци. Овлажни ги. Залепи ги. Огледа се в огледалце. Прихлупи калпака си и нагласи гуглата върху му. Сега вече беше готов. Подкара коня. Само че не по пътя, а надолу, по пътеката. Към реката.

Скоро излезе на брега. Конските копита се отпечатваха по пясъка. Тук-таме водата ги заливаше.

Внезапно се озова пред две пушки, подпрени на някакъв пън. Миг по-късно видя и заптиите, пазачи на тая пътека. Ловяха риба. Единият беше Узун Гирай, бейският слуга, позна го. Другият дребничко човече с мише изражение.

Да се върне ли, или да ги обезоръжи? При всеки нов звук записаните въдичари можеха да извърнат глави. А недалеч бе отрядът на Ибрахим бей!

Той безшумно се свлече от коня. Остави го в храстите. Запристъпя.

— Наслука! Наслука, ефендилер! Кълве ли, а? — каза височко и ги гледаше наивно-благопожелателно.

А те, в първия момент сграбчили оръжието, отново размахаха въдиците.

— Кълве, къде ще иде! — каза по-високият, Узун Гирай. И хич не усети, че сам се бе хванал на неговата въдица.

Но дребничкият продължаваше да го гледа подозрително.

— Ти кой си? — рече.

— Кой, аз ли? Тукашен, от селото... И аз съм по тая част — прибави Левски с най-наивна усмивка. Наведе се; гледаше нанизаните риби, цъкаше с език. — Е, това се казва... И като ги сложите после на въгленчетата — мале мила! Само дето не сте улучили мястото, ефендилер!

— Защо, бре гяур?

— Оттатък на тихото пъка от риба.

— Брех, не думай!

— Аз из оня ден, като му седнах, две ей такива хванах! — посочи с ръка новоизпеченият рибар. А ония хем му вярват, хем не. Цъкаха. Подсмиваха се.

— Али, слушаш ли? — не издържа бейският слуга.

— Ами ако речеш, да идем там — съгласи се дребничкият.

Тръгнаха, понесли въдиците и нанизаната риба. Но Али се сети за пушките. Личеше, че е човек на дълга.

— Дай да ти ги нося — предложи селянинът Левски и пак така наивно гледаше, като че ли става реч за мотики и лопати.

— Я не бутай! — ухили се Али. — Ти знаеш ли, че това гърми! — прибави той. Духовит беше. Вместо пушките подаде му въдиците. В края на краищата никой не устоява на любезността!

Когато отидоха на тихото място, селянинът Левски загрижено погледна небето.

— Язък, облаците пречат — каза той съчувствено. — Ако да имахте фишеци...

— Фишеци ли?

— Малко барутец, че да му гръмнем... И да видиш после как се събира с коша!...

— Бе барут има, ама таквоз, нали сме на пост...

— Ще чуе бинбашията, после отиде! — поясни и Али. Подсетен, той се надигна. Погледна към пътя.

— Аа! Тоя, дето... при нас?... — проследи погледа му селянинът Левски. — За не знам кого си дето разпитва?...

— Ти от дърварите ли си?

— От тях... Гледай, гледай, тегли! Дърпай де! — разтрепера се той (пустата му рибарска страст!) и когато Узун Гирай издърпа въдицата, на пътеката се запремята едър, бляскав шаран. — Нали ви казах! Това е мястото! Като не щете с фишеци, вар да сложим! Веднага ще я изкара отгоре!

— Вар, ама откъде вар?

— Е, че аз имам в къщи!

— Я го виж ти!... Я тичай, бре гяур!

Конски тропот заглуши думите. Отвъд храсталака, по пътя, приближаваше отрядът. Чу се Ибрахимовият глас:

— Узун Гирай! Али! Хей, чувате ли ме? Минавал ли е оттам някой?...

Али погледна селянина и ха да отговори. Но бейският слуга съобразително му направи знак да мълчи.

— Никой няма, бей! Пазим ний! Птичка не може да прехвъркне оттук! — побърза да отговори сам.

— Отваряйте си очите, хей!

Отрядът продължи пътя си. Нашите рибари го изпратиха с очи, докато зави към черкезкото село.

— Той, моят бей, съвсем се чалдиса с тоя Баш комита! — оправдаваше се присмехулно Узун Гирай.

— Сто хиляди гроша, Узуне! Парà е това, не е риба! — дълбокомислено прибави Али.

— А ти още не си ли отишъл! — сети се бейският слуга; рибарлъкът е такова нещо, та не оставя човека на спокойствие. — Тичай де! Колкото вар имаш, всичката я донеси... И да не се бавиш, ей, гяур!

— Че аз си имам кон! — надигна се с готовност новият им приятел.

— Виж ти късмет!... Хайде де!

Все тъй въодушевен, селянинът Левски се затича. Докара коня. Направи няколко неловки движения да се качи. Османлиите се смееха.

— Бе ти да не си го дигнал отнякъде това добиче? — намигаше Узун Гирай. — Ами че ти не можеш да го възкачиш бре!

— Повдигнете ме де!... Нали за варта!

Те го повдигнаха, а когато той подкара по брега, извърна се и рече:

— И за мен ще има някоя и друга, а, ефендилер?

— Хубаво де, хубаво! От нас да мине! Ти донеси варта, пък после ще приказваме... Видя ли какъв кон има? — прибави многозначително Али, щом българинът се скри от погледа му. Лакомия се изписваше на мишето му лице. — Какво ще речеш, кон за риба, а?

— Това, гяурите, са балами хора, но като тоя чак балама не съм виждал! — потвърди ухиленият Узун Гирай.

3

Все по пътеката откъм реката, Левски влезе в селото. Сега конят му беше натоварен със сухи клонаци и той го водеше за повод. Отдавна бе минало обяд. Слънцето разкъсало облаците и през процепа им лееше светлина. Но селото беше безлюдно. Или така изглеждаше само на пръв поглед. Защото миг по-късно от близката уличка се зададе рошав глашатай. Подире му крачеше заптие със свирепостно изражение. Дългият нос сочеше ту едната, ту другата страна на мегдана, дето от портите надничаха изплашени селяни.

— И чувайте ей, веднага да кажете! — викаше глашатаят и думкаше тъпана, окачен на врата му. — Че заповед има от бинбашията и който крие, зло ще пати!... Дойде ли такъв човек — казвайте!...

Левски благоразумно поведе коня в съседния сокак. Но и там заптие. Познаваше го вече, чаушът Мустафа. Слязъл от коня си, османлията гледаше през процепа на някаква вратня. Какво да се предприеме? Левски само за миг се поколеба.

— Защо заничаш, ага? — приближи той чауша. — Кого търсиш, а?

Мустафа стреснато се извърна. Разширилите се очи постепенно се свиха.

— Я си върви по пътя бре! Не е твоя работа! — изръмжа той и отново се залепи във вратнята.

Дали е негова работа, Левски не оспори. Развеселен от гламавостта на чауша, той продължи безпрепятствено пътя си. Само едно го смущаваше — кого да попита за търсената къща? И как да не изложи стопанина? Но тъкмо тогава някакво русоляво момче, погнало две кокалести кози, се зададе. Той веднага го спря.

— Бе какво ги плещи онова заптие, че там била къщата на бай Нойковия Славей? — подхвърли ужким на подбив — Да не се е пък изместил?

— Ами, знае той! — ухили се момчето. Съучастие и пренебрежение се изписа на лицето му. — Че тя си е на другия край

къщата... Ей я там, с кривата порта! — посочи то и се втурна подир козите си.

Когато минутка по-късно Левски потропа на кривата порта, две големи черешови очи изплашено-любопитно го заразглеждаха през отвора. Той сети погледа им. Отлепи мустаците си. Усмихна се.

— Търся Славей — рече.

— Бати го няма, не отварям! — отвърна женски глас, трепетлив и млад.

— Другар съм му от Влашко, моме, отвори — настоя Левски. Не искаше чаушът да види къде влиза.

Малката портенска вратичка скръцна. Несмело се отвори. Показа се тънка височка девойка, пребрадена с кърпа. Сега черешовите очи отбягваха да срещнат погледа на пътника.

— Че той, бати, отиде на корията, ама вече го чакаме да се върне! — рече тя.

А от двора друг глас, старчески, побърза да се обади:

— Не е ли брат ти, Ружке?

— Другар негов, от Влашко, тате!

Някак разтревожено приближи дребничък, кривокрак мъж. По елек. Чертите на лицето му остри, напрегнати. По навик той държеше главата си малко наведена и изпитателно гледаше пришълеца от долу на горе. А дъщеря му веднага събра антерията на гърдите си. Сведе очи. Забърза към къщи.

Левски внимателно ги наблюдаваше. Най-вече стария.

— Ние там, на времето, със сина ти наедно лежахме в Букурещката тъмница, бай Нойко! — каза той с шеговита предизвикателност. И нарочно продължи, виждайки изплашените очи на стария селянин. — След разгрома на четите беше. Затвориха де кого хванат — по турско искане. Що, не ти ли е разправял Славей каква ни беше работата там?!...

Макар че уличката беше все още безлюдна (чаушът остана отвъд криволицата), Нойко бързо придърпа госта в двора.

— Влизай!... Дай и коня вътре! — говореше той разтревожено. — Били сте — били! Сега млък!...

Очите му се разшириха от изненада, щом видя как гостът отвърза въжето и натоварените на седлото сухи клонаци се разпиляха по земята.

— Какво?... Ама ти... какви са тия?... — недоумяваше.

— Не знаех, че синът ти е за дърва, та пътем рекох да ви донеса!
— разсмя се гостът.

Те влязоха в задимения пещник. Левски обходи с привичен поглед навред. Спря го на Ружка. Разтребваше. Усмихна й се. Тя порозовя чак до ушите.

— Заповядай де, седни — канеше го с престорена любезност бай Нойко. — То как се случи, че жената отиде у майка си... Я, я подай бардучето, Ружке. И някое морковче накълцай... По-чевръсто, по-бързичко!

Момата сложи на ниската паралия бардуче с ракия, хвърли поглед към госта и излезе да изпълни бащината заръка. Но Левски така и не видя тоя поглед. Очите му бяха през двора, в залостената врата.

— Греди за школото, казваш, ще докарат? — попита той.

— Те може и там да спят, че пътят им минава през черкезко село!
— някак припряно, настойчиво му поднесе столче бай Нойко. И все се слушваше.

Да, не му беше за първи път на Левски. Добре разбираше бащината тревога. Но делото се нуждае от хора. А тъй е уредено човешкото сърце — повече милее за своето, не за общото. Наистина, как да постъпи?

— Като си рекъл, да седна, бай Нойко — каза той. Свали калпака и ямурлука, окачи ги на водника. Остана по сетре. От силиах му стърчеше кокалестата дръжка на револвер и втречени, очите на бай Нойко не се откъсваха от него. Най-после той с усилие се опомни и дръпна устни, та да се усмичне.

— Пък не те попитах за името ти, госте — рече.

— Левски — така ме знае синът ти...

От изненада старият едва не стана прав.

— Що? Що думаш? — Уплахата му се превърна в ужас.

— Ти нещо като че ли се стресна, бай Нойко? Изглежда, синът ти е разправял?...

— Не... Не, не! — отпусна се на столчето старият.

— Тогава... от ония вълн ли се боиш?

— Не, бе човек! Само че що за християнско име е то, за бога!
Хи-хи... Левски!

— На някои харесва, на други не харесва, бай Нойко!

Влизането на Ружка накара и двамата да замълчат. Тя сложи чинийка с мезе и пак хвърли любопитен поглед. Видя револвера, но повече забеляза широките рамене. Очите, които тоя път срещнаха нейните и я накараха да изтръпне.

— Ружке, какво, майка ти няма ли я още? — попита неочаквано бай Нойко.

— Няма я, тате! — Смутена от собствения си глас, девойката тръгна да излезе.

— Чудна жена, брей! И тя като брат ти, отиде, та се не видя — загълча старият, но и сякаш на тръни седеше. Изчака вратата да се затвори след дъщеря му и изведнъж скокна. — Ружке, хей, Ружо! Стой мари, да ти изхортувам нещо — затича се подире ѝ. — Хей, как ми щукна из ума.

Той излезе на пруста. Затвори внимателно вратата след себе си. Направи безмълвен знак на учудената Ружа да спре. Зашепна ѝ. А в това време гостът — защото, уви, не му беше за първи път! — веднага приближи закниженото прозорче към пруста. Проби с пръст малък отвор. Долепи ухо, заслуша. Старият Нойко шепнеше на обърканата, изплашена Ружка:

— Тичай! Бързай! — говореше. — Ще кажеш на чича си... един хаирсъзин е дошъл да бунтува селото, речи; и пищов има, речи. Да дойде със синовете си, та да го натирим. Ама на заптиите — чуваш ли ме, на заптиите да не казва, че тогава пък за Славей лошо! И после тичай да пресрещнеш брат си! Води го у бабини си — залъжи го там! Нали си го знаем, пак ще пощурее! Запомни ли всичко, тичай!

— Ама нещо да облека, тате...

— Какво ще обличаш... Ей, кожуха вземи!...

Тя се втурна през двора. А баща ѝ дръпна с длан изострените си бърни и тръгна към пещника. Очите му тревожно и тържествуващо блестяха.

Когато влезе, Левски бе на мястото си.

— Прощавай, прощавай, госте — заизвинява се още от вратата стопанинът. — А сега хайде наздраве!

— Наздраве, бай Нойко! — подаде му бардучето Левски. — То аз не пия, но едно морковче ще взема... Да си спомня как ме е срещнал бащата на Славей. Че аз реших: тръгвам!

— Тръгваш ли? Я! — трепна старият.

— Ще го пресрещна твоя човек. Хем по-длъжко ще си поприказваме за старите ни дела... а и за новите... Пий де! Какво ти затрепера ръката!

— Ами, затреперала... — Но явно другаде бе мисълта му. — То най-добре речи го на мен, каквото има да му разправяш, пък аз ще му го кажа. Че кой го знае, може и да не се решат по такова време. Черкезко село е това!...

— Ще се решат те! Така е устроен светът: всеки от нас решава едно или друго!... Ама ти пребледня — дръж здраво бардучето де!

И Левски стана. Наметна ямурлука.

— Ех, друг те мислех аз, бай Нойко! — каза и с упрек, а и с горест, ала думите му бяха последвани от силен писък. Откъм двора. Не е чаканата роднинска помощ, не! Нов писък дойде, заглушен от кучи лай.

Ужасен, Нойко блъсна вратата. Втурна се през градината. Все още и по-сърцераздирателни писъци се носеха...

Заптие едно — оня, същият чауш Мустафа, който заничаше пред портите — бе сграбчил Ружка и се мъчеше да я замъкне към плевника. А тя го удря. Драще го. Дърпа се и неистово пищи. Чалмата на турчина се беше развила. Той с мъка удържаше момата. В същото време се отбраняваше от захапалото шалварите му куче.

— Милост, аго... Не ми срами детето! — молеше се бай Нойко, препречваше пътя му, силеше се да отскубне дъщеря си. Но внезапно откачил се от кучите зъби, чаушът се извърна и остро ритна стария в корема. Нойко се преви. Изстена глухо и грохна на земята.

А тъкмо в тоя миг Левски незабележимо притича зад гърба на чауша и застана на отворената врата, сякаш влизаше откъм улицата. Беше вдигнал качулката на ямурлука. На лицето лепнал черна брада. Той пристъпи в двора и увлеченият в борбата Мустафа неочаквано се натъкна на него.

— Пусни я!

— Кой си ти бре? — Без да изтърве своята жертва, чаушът освободи едната си ръка и посегна за оръжието си. Но Левски го препари. Измъкна револвера му. Насочи го към него.

— Пусни момичето, ти казвам!

— Гяурино... Как смееш на османлия!... Ти знаеш ли...

— Знам, знам... Аз съм пътник човек и я ме видиш, я не! Но ти пускай момичето, иначе те пращам при вашия пророк ибрикчия да му станеш!

Поразен от гласа и от очите, които го смразяваха, чаушът покорно пусна жертвата си. Още по-покорно тръгна към портата. Вън беше конят му.

— Качвай се!

Лукава усмивчица пробягна по лицето на чауша. В седлото бе затъкната пушка. Той се качи на коня, ала преди още да я извади, изумен усети, че непознатият се метна зад него.

— И хич не се опитвай! — каза Левски, побутвайки го в гърба с дулото на револвера.

— Ама аз съм по служба, ей! — недоумяваше Мустафа, задъхвайки се от безсилие.

— И това е служба... Пък и налага се!

За миг Левски се извърна към кривата порта. Кимна на Ружка. И на баща ѝ, надигнал се вече. Подкара коня.

— А сега, чауш, все едно че си приказваме — допря пак изпод ямурлука дулото в гърба на Мустафа.

Те бързо пресякоха селото. Отминаха глашатая и дългоносото заптие. Подире им думтеше тъпанът. Носеше се продраният глас:

— Ако видите такъв, веднага да обадите, че който не обади...

Те оставиха и последните къщи след себе си. Оставиха и пътя. Подкараха встрани, през угарите. Най-сетне Левски спря коня.

— Слизай!

Чаушът покорно слезе. От предишния му сербезлък не бе останало ни помен. Очите му не се откъсваха от револвера.

— Ама да не си решил... Милост, чорбаджи, деца имам! — проплака той изведнъж. — Няма вече, няма...

— Развивай пояса!

— Пояса ли? — не вярваше на ушите си чаушът. А после, досетил се, още по-ужасен погледна към близкото дърво.

— Ама ще ме бесиш ли, бе човек! Милост, джанъм!

— Ти по-скоро махай пояса! — врътна застрашително револвера Левски.

Привел се, той пое с дулото пояса, но не го докосна с пръсти, сякаш да не се омърси, а го захвърли настрана.

— А за коня и оръжието, спомен ще ми са от теб — каза. — Че какви не разбойници са се навъдили, като теб такива. Сега дигай ръцете!

Чаушът покорно дигна ръце. Целият се тресеше.

— Няма вече... Няма! В името на аллаха...

— Хайде, махай се!

— А?!...

— Тичай, ти казвам! Тичай да разправиш на твоя бинбашия... И ръцете горе!

Още един миг се поколеба чаушът. После се втурна да бяга. Шалварите му се свлякоха. Препънаха го. Той заора в угарта, жално гледайки ще стрелят ли по него. Но страхът отново му даде сили. И той отново побягна. Бягаше и дигаше шалварите си.

— Ръцете горе! — викаше подире му Левски. И весел, и презрителен бе неговият смях. А шалварите се свличаха и чаушът пак ги дигаше, и те пак се свличаха.

Скрил някъде коня, сега и без дегизировка, Левски приближаваше черкезкото село. Слънцето, разчистило най-сетне широка пътека към залеза, пламтеше уморено. Тук и там в далечината лека мъгла прибулваше храстите. Ластовици прехвъркваха, едва ли не докосвайки земята, плетяха мрежа над побелялата река, изчезваха по пътя към селото, накъдето гледаше и Левски.

Нещо ставаше там. Преди четвърт час гърмежи се чува. Но и възможно беше да е случайност. При черкезите човек на нищо не трябваше да се учудва. Все пак Левски продължаваше да стои нащрек и да чака. Той самият винаги отбягваше техните села. С турчина някак лесно намираще общ език; черкезите продължаваха да му бъдат чужди, в същността си непонятни.

И за друго мислеше през тая пролетна привечер, докато седеше на влажната земя. За човешката душа. Какви лабиринти, какви пропасти! Той прехвърляше през ума си целия разговор със стария Нойко. Да го вини ли?... И да, и не. Защото такива именно най-силно пречат на революцията. Но не го ли правят те от страх и бащина обич? Може би и от неразбиране, че само който е готов да жертвува сили и живот, той заслужава свобода... Бездна, същинска бездна, мислеше си, и добро, и зло може да се намери в човешката душа, и низко, и величаво...

Внезапно, сякаш да прекъсне мислите му или да ги потвърди, откъм селото на Нойко дойде камбанен звън. Спокойно и далечно се лееше над равнината. А тъкмо тогава от по-близкото село, черкезкото, се зададоха колите, десетина на брой. До тях селяните крачеха на групички. И на Левски все по-ясно му ставаше и забавянето, и гърмежите, които бе чул. Колите бяха празни, а само преди два часа той видя как ги товареха.

Дръпна се зад храстите. Изчака да приближат. Гредите наистина ги нямаше. Заразглежда внимателно хората. Гледаше ги и ги преценяваше. Дългурестият пуши мрачно и клати глава. Преметналият

ямурлука омърлушено дъвче семки. Добродушен старец безпричинно ръга добичетата... Ясно. Да е само до тях... Той скоро откри Славей, млад хубавеляк с руси мустачки, с лице, зачервено от гняв. Ръкомахаше, разправяше нещо на къдрокос мъжага, цяла мечка стръвница. Левски изчака колите да отминат, излезе на пътя и незабелязано настигна селяните. Смеси се с тях. Приблужи Славей. Заслуша се в заканите му.

— Мръсна гадина, звяр! Изедник, ти казвам, Къньо! Бе щях да го цапна аз, ама рекох: хайде за едни греди да не затривам къща, рекох!...

— Че ти за неговата ли къща си се загрижил! — изръмжа къдрокосият.

— За мойта, бе човек! Сестра имам, майка... Не знаеш ли какво ще стане после!...

Сега вече нямаше защо повече да се мълчи.

— И добре си сторил! — вмеси се Левски.

Славей бегло погледна към него. Понечи да продължи. Но нещо се сети. Нещо си припомни. Вторачи очи, а те все повече се разширяваха.

— Ха!... Ама ти ли си?!... — и се хвърли да го прегръща.

— Е, здравей, здравей, Славее! — отби порива му Левски, давайки знак да мълчи. — Минавах, та рекох пътем да се спра във вашето село. Пък то какво излезе: ето те! Е, как живееш? Ожени ли се? Какво правиш? — питаше той едно след друго, та да му остави време да се опомни.

— Бе то, жененето... гласи там нещо моят старец... ама пак ми дожаля, Дяконе! — изтърси внезапно момъкът.

— Ти, какво, името ми си забравил! — направи му отново знак да мълчи Левски. — Бе, Димо се казвам, да! Е, случва се човек да забрави! А какво с гредите?

— Гредите ли? Аа, мръсна работа. Задигнаха ги черкезите. Викаме им, че са за школото, не, на тях за джамия им трябвали! Пладнешки разбойници, брате!...

— Та излиза, такъв ви е комшулукът, а?

— Комшулук, вятър!... — изръмжа Къньо. — Викам аз да се жалваме на Русчуклията, нали е дошъл да търси разбойници, а има ли по-големи от черкезите!...

— Рече за него и ей ти го, иде подире ни... Жалвай се де! — подхвърли насмешливо-ядовито дългурестият селянин, прикачил се към разговора.

Наистина от черкезкото село бе излязъл отрядът на Ибрахим бей. Славей тревожно погледна Левски, но той само се усмихна окуражително, подканвайки го да се качи в колата. Неволно селяните се скупчиха.

— Да му речем и за кравите — говореше един.

— Ами за снопите, посред бял ден като беше...

— Бе вие ги оставете вашите снопи, те внучката на дядо Пантелея отвлякоха, ей това трябва да кажем — забоботи Къньо.

Слушаше ги Левски и ту тях гледаше, ту прехвърляше поглед на конния отряд. Пред всички яздеше Ибрахим. Пискюлът му се люлееше. Очите святкаха. Пот блестеше по челото.

— Говеда! — запря той с мъка коня си, когато неговите хора изтрополяха встрани, по угарта. — Вие защо сте препречили пътя, а?

Бичът му изплющя по лицето на приближилия го дядо Пантелей. Старецът залитна. Селяните се стъписаха.

И тъкмо тогава Левски се намеси. Беше се качил в колата. Прихлупил наполовина гуглата.

— Ние от черкезите се жалваме, бинбаши ефенди! Гредите за школото отмъкнаха! В теб ни е надеждата!... — Сините очи гледаха бея право в лицето.

— Я си затваряй зурлата, бре! — ревна бинбашията; никак не му беше до греди сега. — И колите ви трябваше да вземат, хаирсъзи такива. Видяхте ли го оня бунтовник?

— Ние за гредите, рекохме, ще заповядаш да ни ги върнат — започна пак със същия глас Левски, но бинбашията не изтрая. Шибна коня си. Препусна към българското село. Подире му шумно се източиха заптиите.

— Проклетници! Изедници! — изпрати ги дядо Пантелей. Бършеше кръвта от лицето си. — Кога най-сетне ще се отървем от вас!

— Помогни си сам — и господ ще ти помогне! — обади се от колата като отглас Левски. Изведнъж всички се сетиха за него. Заобиколиха го. Гледаха го, като че ли чак сега го виждаха.

— Чакай, кой си ти? Откъде си?... Брей, ама как му го тръсна за черкезите! — заговориха отвред. А той се усмихваше по своя малко

шеговит, същевременно горестен начин. За първи път ли го срещаша с толкова изумление, малко ли болка виждаше по родната земя?!...

— Кой съм... Човек съм — каза той. — Като вас човек, българин.

И очите му, вече развеселени, следваха потерята, запряла се отново нататък, пред селото.

А Ибрахимовият отряд бе попаднал на злополучния чауш. Без кон, без чалма и фес, без оръжие, с шалвари, които трябваше непрестанно да поддържа с ръце, Мустафа наистина бе жалък.

— Стой! Стой!... — спря хората си бинбашията. — Ама ти ли си бе? — не можеше да повярва на очите си.

— Аз съм, бей... само че жив да ме оплачеш... Оня... Баш комитата, той ме нападна!

— Нападна ли те?!

— Съвсем ме обра, бей! Гледай ме на какво дередже съм!

— Гледам те, говедо такова! И защо му се остави ти?

— Ами, бей, това не е човек. Аллах ми е свидетел!

— Стига!... Казвай къде, къде се е скрил?

— Избяга, бинбаши... Коня ми взе, хей нататък се пръждоса, все покрай реката!

— Пак го изтървахме... — тресеше се от гняв Ибрахим. — Ти си виновен, Мустафа, ти!... Съд ще те съди!

— Милост, бей!

— Млъквай! Казвай поне как се е издокарал дженабетинът?

— Страшен е, бей! С червена брада, огнена!

— Хайде де! И огнена, а? Ти баламосваш ли ме?

— Е, може и черна да е била. Но очите му — шила същи!

— Ай, шейтан! Къде да го гоня сега, а, ей нà, смрачава се... Стига за днес. Каквото ще става, утре да става. Тръгвайте!... Шани, вземи го на коня.

Отрядът продължи към селото. Натам отиваха и колите, макар и по-бавно. Слънцето съвсем бе прихлупило хълма. За миг и два цялото ширине запламтя. Все по-ниско се стрелкаха ластовиците. Все по-ниско се стелеше мракът.

— Ще ги извикам аз, Дяконе, бъди спокоен — каза Славей, когато навлязоха дълбоко в селото и всяка от колите заскрибуца към дома си. — Само това, дето у нас да ги събера — недей! — продължи угрижено момъкът. — Не го знаеш ти баща ми какъв е!

— Бездна е човешката душа, Славее! Всичко може да се намери в нея, брате... — сложи длан върху ръката му Левски; предишните си мисли изричаше на глас. — Чувай, да не забравя. Не е ли идвал из тия дни някой наш да пита за мен? Един такъв висок, с калугерски дрехи и брада. Пощата го наричаме!

— Не. За у нас ли се бяхте условили?

Стигнаха кривата порта. А когато бай Нойко отвори, някак стреснато откри кой седи до сина му.

— А! — възкликна, може би не очакваше да се видят повторно.

— Ами нали конят ми остана у вас! — разсмя се Левски.

— Конят ли? — извърна се изненадан Славей. — Че ти бил ли си вече тук?

— Тя щеше да стане една... — наведе глава старият.

Скочил от колата, Левски сложи ръка на плещите му.

— То ако има грешка, нали има и прошка, бай Нойко... — рече, усмихваше му се. — Да, да, така е уреден светът, и тия, дето го нареждат, сме ние!...

Съвсем се бе стъмнило. Облаците се бяха изпокрили зад хълмовете и над плетищата блестеше бялата луна, любопитствуваше какво има още да става.

А това, което имаше да става, се наричаше тайно събрание. Но поканените се бояха. Озъртаха се. Криеха се в сянката на зидовете. Притичваха от порта на порта, докато стигнат най-кривата, бай Нойковата порта. Там вече Славей ги чакаше.

— Ти ли си, Къньо?...

Или:

— Бай Будине, обади се, че си ти!...

— Закъснях ли, Славейче?

Малката вратичка скръцваше.

— Влизай, още неколцина чакаме!... Върви направо в собата!

А в същото време долу в пещника ставаше не по-малко изумително събитие. Левски преправяше външността си, та да е готов за следващия ден. Пусна в котлето с вода някаква боя и каза на Ружка:

— Поливай сега!

Наведе глава. Момичето несмело грабна от котлето. Поля косата му. Поля я пак. Застаналият при вратата бай Нойко размени многозначещ поглед с жена си, хубавица някога, вече повехнала и съсухрена. Учудени бяха. И изплашени. Левски приближи окаченото огледалце и се погледна усмихнат. Оттам го гледаше друг човек, чернокос и мургав.

— Е, ще ме харесат ли такъв момите, бай Нойко? — наведе се той към огъня, та да изсуши косата си.

— Ти гледай турците да не те харесат! — каза с половин глас стопанинът.

— Ами че аз нали за тях се докарвам я! — разсмя се Левски.

А бай Нойко го гледаше все тъй смутено удивен, чудеше се наистина ли му е весело!...

И Ружка бе вперила очи в него. Но не говореше. Не питаше. Някакво непознато чувство се беше разтворило в душата ѝ. Люлееше я. Сама не знаеше чернокос или рус, какъвто беше преди, ѝ е по̀ на сърце.

И други събития ставаха тая нощ в селото!... По пътя приближаваше конник. Чаушът Мустафа, а с него и някакъв черкезин, и той пазач, напрегнато се взираха в приближаващия.

— Тоя ваш ли е, ага? — попита шепнешком чаушът. Гласът му издаде, че не е забравил премеждието от деня.

— Не, по̀ изглежда да е ваш, чауш ефенди! — отвърна черкезинът.

Двамата (те караулеха в покрайнините на селото) продължаваха да гледат конника. А той все повече приближаваше, не подозирайки засадата.

— Я, я ти го спри, та да разберем... Върви! — избута Мустафа помощника си. Не че се страхуваше, това не би признал. Но агата бе местен човек. Познаваше тукашните хора!...

— Хей, чакай! Стой! — викна излезлият от засадата черкезин.

Ездачът стреснато опъна поводата. И към силяха посегна, но те не видяха. Дигнал фенера, черкез ага се мъчеше да го освети. Откри се чаталеста брада, големи живи очи. Конникът бе с ямурлук.

— Къде по това време? Не си тукашен!... — продължаваше да вири фенера си черкезинът.

— Българин съм, човече божи. Замръкнах. Нойковата къща диря, Нойко, дето има син Славей! — рече на един дъх пътникът. Не знаеше за отряда на Ибрахим. А и трябваше някак да научи къде е тая къща.

— А!... Него ли? — съобрази веднага черкезинът. — Ей там зад мегдана е. Като вървиш, тъкмо там ще те изведе. С най-кривата порта.

— Благодарско, ага, не знам колко щях да се оправя — кимна конникът. И отмина. А чак тогава укрилият се в тъмнината Мустафа се плесна по челото.

— Бе тъй ли ми се стори?... Че той нали беше с брада!

Сега изведнъж и черкезинът се затресе.

— С брада беше, чауш ефенди... И с ей такива очи... Ами ако е той?

— Той е! Баш комитата е! Веднага го познах... Тичай, тичай да събудим бея!... — И последван от помощника си, Мустафа се втурна

по тъмния сокак да дига бинбашията.

А събраните у Нойкови мъже и не подозираха какво ти очаква.

6

Когато Пощата, сиреч отец Матей, влезе в собата, Левски вече беше подхванал разговор със селяните.

— Ето един, когото чаках! — изправи се той и радостно го здрависа. — Е, сега пък аз да те посрещна, брате!

— То санким това ни е работата, Сатанаиле! — ухили се широко Миткалото, разтърсвайки ръката му.

— Тогова, светиня му, Пощата го викат — представи го на селяните Левски, щом видя, че са вперили очи в смачканата калимавка. — Пощата, да, такава му е длъжността, и името му за вас ще е такова... И изобщо — продължи той прекъснатия разговор — нашата работа иска тайност, братя! Главите сме си сложили в торбата, но пак са ни мили. Тъй си е. А още по-мило трябва да ни бъде делото. Веднъж завинаги да се отървем от тия душмани. Да си добием волността — свободната наша българска държава!...

Той продължаваше да говори, а вън, в полуосветения пруст, Нойко се таеше, подслушваше смутен и по своему беше развълнуван.

— Ами Русия? Русия ще ни помогне ли, Дяконе Левски? Че без нея накъде! — сети се внезапно дядо Пантелей. Кръвта бе избърсана от страната му, но следата от бича дълго щеше да личи.

Отдавна бе познат на Левски тоя въпрос. Той не само имаше отговор за него, но искаше и другите сами да си отговорят.

— Помощта е едно, а да се чака наготово е друго, дядо Пантелее! — каза. — Срамно и недостойно е да речем на другите: Умрете за нас, а ние ще си седим на топло в къщи... Така ли е?

— Така е! Право е! — одобриха вкупом няколко гласа.

— Матушка Русия е голяма, силна, велика, тя няма да ни изостави в решителния час, но важното е какво ние сами... Имаме ли смелост, дързост... Това сме се събрали сега да решаваме, братя!

— То и в евангелието е писано — подкрепи го по своя си начин отец Матей. Ала силно хлопане пресече думите му. И кучи лай. За миг

всички се заслушаха. Славей изхвъркна навън, та да види какво има. Минутка по-късно в стаята нахълта бай Нойко, едва поемайки си дъх.

— Турци! — изкрещя той. — Ах, майчице мила, сега какво ще стане?...

Невъобразима бъркотия настана. Наистина, Миткалото веднага измъкна изпод расото огромен револвер, а Къньо проточи нож, закривен като ятаган, но останалите се щураха безсмислено. „Ами сега?...“, „Стана тя...!“, „Що ми трябваше на баир лозе...“ — чуваха се ужасени гласове. Докато Левски не викна:

— Спокойно, братя!... Ние с Пощата ще се измъкнем някак, а вие — сбрали сте се на разговорка...

Само че тъкмо тогава в собата се върна запъхтеният Славей.

— Отвсякъде сме обградени! — рече разтреперан.

— И комшулука ли?

— Отвсякъде, Дяконе!

— Е, тогава... — Левски се поколеба само миг. — Ами така е! Ще се годявам!... Я доведете момата. И вино донесете. Ракия... И китки, най-важното китки! Не ме гледайте като замаяни де. По-скоро сядайте!... Оръжието под масата, Поща, не ни е за първи път!... Дай и твоите комитетски книжа — разпореждаше се той, докато Славей и братовчедите му изпълняваха тичешком неговите заповеди. — Ето, вземи и тези, бай Нойко, скрий ги някъде и води момата, че зет ще ти ставам!... Славее, отвори им на ония, отвори, ще счупят портата!

Не се мина много и сред ожесточения лай на кучето откъм двора проехтя Ибрахимовият вик:

— Дяконе Левски, предай се!...

А в собата, насядали, закитените вече биха подели песен.

— Дяконе Левски, предай се! — дойде отново викът.

Миг и стайната врата с трясък се отвори. Байонети щръкнаха. И смел, защото въпреки че понякога Ибрахим бей бе смешен, случваше се да бъде и безразсъдно смел, сега той пръв влезе в собата, с един-единствен револвер в ръка. Спря се. Гледаше и не разбираше. Насядалите край масата годечари пееха:

*Земи ме, моме, земи ме, душо,
земи ме, душо — зела те вода!...*

земи ме, душо — зела те вода!...

— Млък! — ревна той. — В името на падишаха, Дяконе Левски, арестувам те!...

Да, лесно беше да се заповядва. Но кого всъщност арестува? Замлъкнали най-сетне, всички бяха вперили в него очи и той оглеждаше тия всички един по един. Насред накичените — годеник и годеница. До тях старият Нойко и жена му. Дядо Пантелей за кум. Къньо, излегнал се цял на масата, ужким препил. А отец Матей, вдигнал бъклица, благославяше. Наистина някои ръце потрепераха, но то можеше да е и от внезапното нахълтване.

— Хм — рече озадачен Ибрахим. — Ще ми хитруваш пак, а? Пусни бъклицата! — изрева той внезапно и за общо изумление с не чак дотам смели стъпки запъти се към Миткалото. Пръстът му беше върху спусъка на револвера. Побегне ли, стреля!

— Нищо не разбирам, бинбаши ефенди! — сложи на масата бъклицата отец Матей. И наистина беше не по-малко озадачен от другите. — На мен ли казваш?...

— За теб, за теб, баш бунтовнико! Сто хиляди гроша струваш!... Най-сетне си ми в ръчичките! — говореше едно след друго беят. И уж приближаваше, а все беше далеч. — Е, Мустафа, той ли е, или не е той?

— Той е! Той е! — хълцукаше от радостно възбуждение чаушът.

— Ама ефендилер, ама защо ми разваляте годежа?! — рече изплашено-недоволно годеникът Левски и прегърна годеницата, та ужким да я успокои.

— Теб кой те пита, бре! — стрелна го пренебрежително бинбашията. — Я, я всички наведнъж... заобиколете го де!... Дръж ръцете горе! — не преставахе да фиксира той отец Матея.

Докато заптиите обкръжаваха отвред набедения Баш комита, тръпка от напрежение мина надлъж по масата. А годеницата несъзнателно се притисна още по-силно към годеника си. Само че той сега не мислеше за нея. Свалил ръце под масата, дето бяха револверите, той следеше менливото изражение на бея. Видя как чаушът и някакъв черкезин, заобиколили Миткалото, изведнъж се

хвърлиха върху му. Извиха ръцете му. Теглеха брадата. Да, тъкмо това бе очаквал!...

— Пощуряхте ли, бе хора! Ой! Ой!... — ревеше престорено, а и истински ревеше отец Матей.

Но още по-смаян беше беят.

— Ами че тя, брадата, не е залепена?! — извърна се той към Мустафа.

— Твоята може да е залепена — ръмжеше отдолу Миткалото. И той бе разбрал, станало е грешка. Да, слава богу!

Но чаушът не отстъпваше:

— Аллах ми е свидетел! Той е, същият е!

— Откак се е запопил, все там му е брадата на поп Груйча, но може пък и да ни е лъгал! — обади се неочаквано годеникът Левски. — Дръпни пак, бей! Дръпни, че да разберем и ний!...

— Хи-хи!... — разсмя се дори бай Нойко, макар гласът му да беше половин глас.

Неочаквана веселост бе навлязла в опасността. Ибрахим дърпаше един по един космите, хилеше се. И други ръце се протегнаха. Дори годеникът стана да провери истинска ли е брадата, но бинбашията пренебрежително го изблъска.

— Гледай си там годеницата бре! Какво се месиш, дето не ти е работа! — викна той. А после хвана Мустафа. — Я ми кажи ти подиграваш ли се с мен? — Освободил се най-сетне от мъките, отец Матей стана прав. Цяла глава бе по-висок от другите. Ибрахим не можеше да не забележи. Измери го с поглед. Припомни си. Внезапно се извърна и зашлеви силна плесница на Мустафа.

— Говедо! — викна; трепереше от яд и обида. — Ти мен ли ще баламосваш! Че аз не го ли знам още от Русчук колко е висок Баш комитата... Вън! Казах ти: на съд ще те дам!... Ами ти, папаз, какво търсиш тука, а?

— Годеж без поп може ли, бей ефенди! — вмеси се отново словоохотливият годеник. — Я, тъкмо си дошъл, я пийни една ракийка за здравето на годеницата ми. Заповядай де, заповядай!... — канеше го той и тикаше в ръката му твърде големичка писана плоска.

— Махай тая ракия! — отблъсна го бинбашията. Искеше да каже: неподкупен съм. Но, от друга страна, преживяната възбуда и

напрежение го правеха неустойчив. — Е, дай, като си рекъл! — реши се най-сетне. Взе я. Рече наздраве. Надигна я. Пи.

— Ха, ха така! — обадиха се няколко гласа едновременно.

Дори бай Нойко възвърна обичайната си старешка хитрост. Подканяше:

— Пий да са здрави годениците, бей ефенди!... И да се множи челядта за доброто на царщината ни, пий за славата на нашия превелик господар...

— Амин, дай боже! — пропя внезапно отец Матей, размахал отново бъклицата. — Кой каквото мисли, това да стане! — продължи да благославя с гръмкия си глас.

Сред тая шумотевица годеницата, причервила се и смутена, излеко извърна големите си черешови очи към Левски. А той, срещнал погледа ѝ, усмихна ѝ се окуражително и сърдечно.

— Хайде, годете се, женете се за славата на падишаха! — каза благосклонно Ибрахим. А после между две глътки добави с обичайната си закана в гласа: — И да сте мирна рая, че инак мислете му! Пък оня бунтовник аз още утре ще го хвана! — Нужно беше да поддържа авторитета си.

— Чували сме ние, бей, здравата пипаш ти! — заклима с уважение годеникът.

— Чувал ли си? Аа!... — възкликна поласкан Ибрахим. — Ти в Русчук идвал ли си?... Чакай, аз откъде те знам тебе!

От внезапното му любопитство всички изтръпнаха.

— Мен ли? Ами от днеска... Нали, такова, за гредите се жалвахме, а ти бей, благоволи...

— А, вярно! Ти ли беше, дето много приказваше... — Но нещо се беше пречупило в настроението на Ибрахим и той понечи да върне плоската.

— Тя си е за тебе, бей, обичаят е такъв! — отклони ръката му бай Нойко. — Ами че аз една дъщеря имам...

— Е, щом е тъй!... — Ибрахим я предаде на едно от заптиетата и излезе с подчертано достойнство. Славей и бащата тръгнаха подире му да го изпатят.

И ето че най-после всички си отдъхнаха. Смях, весел и буен и тържествуващ смях изпълни собата. Всеки припомняше как е било и какво е могло да стане.

— Е, годежът, слава богу, свърши! — прекъсна ги Левски. — Благодарим ти за помощта, Ружке!

Думите му я подкачиха да стане. И тя наистина бързешком се затича към вратата, сподирена от майка си, но не се смееше като гостите. Премного бе сериозна и смутена.

— А сега какво, братя, да продължаваме? Да?

Някои кимнаха. Други се настаниха по-удобно. Трети рекоха: „Говори, Апостоле!... Разправяй как трябва да бъде... Испитай ни дали сме достойни...“

— Та нали изпитът вече мина, братя! — каза Левски. — Да, да. Какъв по-голям изпит... А сега тия, които са се решили да вървим заедно, нека повтарят след мен. — На разчистената маса той положи евангелие и устав, кръстоса върху тях револвер и кама и с глас, който накара всекиго да изтръпне, подхвана клетвата:

— Кълна се — говореше и селяните веднага след него в хор повтаряха, — и нека това свято оръжие ме накаже, ако не сдържа клетвата си, че няма да пожалея имот и живот за освобождението на нашето премило отечество България!...

Вън, в полуосветения пруст, допрял глава о закниженото прозорче, седеше Нойко и слушаше. Все там беше и Ружка. Сгушила се в майчината прегръдка, тя тихичко хълцаше.

— Как да не е истина, бе мале!... — повтаряше. Не можеше, не искаше да разбере. — Та нали утре цяло село ще каже: годена-негодена...

— Недей, недей, дъще, недей плака!... — успокояваше я майка ѝ и галеше косата ѝ. — Не му е до годеж на него, сами го видяхме...

А бай Нойко, откъснал се за миг от прозорчето, рече с топъл, несвойствен за него глас:

— Друга сватба гласи той, Ружке, друга!... Дай, боже, всички да я доживеем!...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.